

AF
CHRISTIAN
VRÆNGMOSE
JENSEN

På sporet af kongens møntsmedje i 1000-tallets Aalborg

Indledning

I den sene vikingetid og den ældre del af middelalderen var Aalborg i perioder møntsted. Den ældste møntproduktion synes at være foregået i kong Hardeknuds tid (1035-1042), hvorefter der intet kendskab er til mønter fra byen før den seneste del af 1000-tallet under Svend Estridsens sønner. Af disse har i hvert fald Harald Hen (1074-1080), Knud den Hellige (1080-1086) og Erik Ejegod (1095-1103) slået mønt i byen. Der vides stort set intet om denne møntfremstilling i 1000-tallet, og således kan vi heller ikke besvare det helt basale spørgsmål: Hvor har møntsmedjen eller -smedjerne ligget i byen?

Kongen var møntudstederen, og måske har produktionen ligget relativt tæt på en eller anden form for kongsgård, der har haft den overordnede kontrol. I Aalborg kendes der dog ikke til placeringen af nogen kongsgård i 1000-tallet, og først senere i middelalderen vides det, at kongens borg nu lå nærmest syd for byen på vestsiden af Østerå ved nuværende Rantzausgade. Et andet aspekt er, at der i hvert fald i større møntbyer tilsyneladende har været flere møntsmedjer – der i øvrigt også har produceret andre fine metalarbejder end mønter.

I udgravninger ved Algade er der på både den vestlige og østlige side af Østerå fundet spor efter finere metalhåndværk i form af digler og støberester. Så umiddelbart er hele den centrale del af Algade på begge sider af Østerå i spil angående en placering for møntproduktion. Der findes dog nogle fund, der måske gør det særligt oplagt, at kigge på den vestlige del med området ved

*Udgravningen til kloak i
Algade ved Budolfi Kirke
i 2017.*

*Jernstampe fundet i 1957
ved Algade. Længde 5,2 cm.
Det blev usikkert foreslået,
at den var et møntstempel.*

Budolfi kirke. Her blev der nemlig i 1957, lige øst for kirken på Algades nordside, fundet betydelige rester af metalhåndværk, der dateredes til 1200-tallet. Et af fundene var endda en såkaldt stampe af stål, som det meget tvivlsomt blev foreslået kunne være et møntstempel. Desværre var prægefladen for medtaget til at det kunne afgøres. Senere, i 1961, blev der gjort et møntrelateret fund på den sydlige del af Budolfi Plads ved Vingårdsgade. Denne gang var det en såkaldt seiger, der er en lille vægt til vejning af mønter. Det vides dog ikke, om den har været brugt ved en møntsmedje eller måske blot af en handlende. Seigeren kan desuden mest sandsynligt dateres til den yngre del af middelalderen, og har således nok ikke meget med 1000-tallets møntsmedje at gøre.

De to, måske møntrelaterede fund, hjælper således heller ikke meget i eftersøgningen efter 1000-tallets møntproduktion. Bedre blev det måske, da der i 1981 blev fundet spor efter finere metalhåndværk ved Algades nordside øst for Budolfi, og dermed lige ved siden af stampefundet fra 1957. Fundet kunne denne gang dateres til tiden omkring år 1100, og dermed meget sandsynligt til tiden med byens aktive møntsmedje under Estridsens sønner. Måske var det samme værksted der igen blev fundet spor efter i 2015, men denne gang dog lige syd for Algade i nr. 33. Her fandtes støbeaffald og stumper af smykker, der var lavet af bly. Sidstnævnte var formodentlig modeller til fremstilling af støbeforme. Smykkerne var lavet i den såkaldte Urnesstil, hvilket daterede dem til ca. 1050-1150, og dermed igen meget sandsynligt til tiden omkring 1100.

Møntvægt, en såkaldt seiger, til vejning af mønter. Fundet i 1961 på den daværende Budolfi Plads ved Vingårdsgade.

Et formodet beslag af et blyholdigt metal. Formodentlig til fremstilling af støbeforme. Fundet i Algade 33 i 2015. Længde 3,7 cm.

Et fragment af et spænde i Urnesstil. Lavet af et blyholdigt metal og sikkert til fremstilling af støbeforme. Fundet i Algade 33 i 2015. Højde 1,4 cm.

Spænde i Urnesstil fundet ved Als i Himmerland. Fragmentet fra Algade 33 stammer fra et lignende spænde. Højde 3,9 cm.

Smykkefremstilling i Urnesstil ved Algade

Ved den nyligt afsluttede kloakreovering i 2017 i kvarteret omkring Budolfi, sluttedes der netop af i Algade med at grave lige forbi fundstederne fra 1957, 1981 og 2015. Endnu engang blev der fundet betydelige spor efter metalhåndværk, og også denne gang synes dateringen at pege mod den anden halvdel af 1000-tallet og tiden omkring 1100. Foruden diverse slagger, smeltede metalklumper og fragmenter af bronzebarrer blev der fundet fragmenter af små digler til smeltning af metaller. Måske vigtigst af alt fandtes nu også enkelte fragmenter af støbeforme af ler. De fleste af disse var desværre så små, at formen på den støbte genstand ikke kunne erkendes. Et enkelt var dog så velbevaret, at et aftryk af et dragtspænde i den såkaldte Urnesstil kunne

anes. Tre næsten identiske spænder, der alle var støbt i en kobberlegering og omtrent af samme størrelse som formens aftryk, kunne måske være støbt heri. To af spænderne synes at være dårlige, måske kasserede støbninger, mens det tredje fremstår færdigt. Særligt spændet i den dårligste støbning synes at have store ligheder med støbeformen. To andre små dragtspænder kan også stamme fra værkstedet. Det er to små cirkulære spænder, der viser et bagudseende dyr. Denne spændetype, der er fundet i stort antal i Aalborg-området, er også udført i Urnesstil. Begge spænder synes at være ukomplette og måske dårlige støbninger, der aldrig nåede langt væk fra værkstedet.

Fragment af støbeform af ler til et spænde i Urnesstil. Fundet i Algade i 2017. Bredde 4,2 cm.

Tre spænder, støbt i en kobberlegering, i Urnesstil fundet i 2017 i Algade (endnu ukonserverede). To af dem synes at være fejlstøbninger. Bredder: 3,8; 3,8 og 3,4 cm.

To spænder med et bagudseende dyr (endnu ukonserverede). Formodentlig fejlstøbninger i en kobberlegering. Fundet i Algade i 2017. Til sammenligning er vist et vellykket eksemplar, der er fundet ved Nørholm. Diametre ca. 2 cm.

De nævnte spænder og Urnesstilen daterer som antydte bronzestøberens virke til perioden ca. 1050-1150. Dateringen svarer fint til de møntfund, der også blev gjort. To af de fundne mønter, synes i deres ukonserverede tilstand at være fra Svend Estridsens tid (1047-74), mens en anden er et sjældent fund fra kong Niels (1104-1134). Her til blev der fundet yderligere et par smykker, der også hører hjemme i samme periode. Fundene lå nederst i det tre meter dybe kloaktracé, og meget tyder således på, at det er nået ned i anden halvdel af 1000-tallet. Således blev byens allerældste kulturlag fra vikingetiden altså ikke berørt. De ligger under kloakdybden som den nederste del af Aalborgs imponerende og velbevarede kulturlag, der har en samlet tykkelse på op mod 4 meter.

En møntsmedje ved Algade?

Ved sporene efter bronzestøberen blev der også gjort fire helt anderledes fund, der kan bringe os tilbage til sagens kerne - møntsmedjen. Det drejer sig om to aflange, fladhamrede bånd af sølv og to små, lidt uregelmæssige skiver, der tydeligvis er klippet ud af lignende bånd. Bredden på båndene er ca. 16-17 mm, mens tykkelsen er under 1 mm. Sammenlignes disse med lignende fund fra Marsk Stigs falskmøntneri fra slutningen af 1200-tallet på øen Hjelm, og med møntblanketter fra den bornholmske Store Frigård-skat fra tiden efter 1106, kan det kun konkluderes, at de må være forarbejdede til mønter. Et par foreløbige analyser af to af stykkerne viser, at de indeholder mindst 25 og 30% sølv og er alene af den årsag næsten unikke blandt byens metalfund. Bronzestøberen med smykkerne og møntsmeden tilhører helt samme miljø i byen og måske i virkeligheden samme værksted. En så-

Sølvbånd og skiver, der må formodes at stamme fra en møntsmedje ca. 1075-1100. Fundet i Algade i 2017.

dan forbindelse med både møntsmedje og bronzestøbning på samme lokalitet er også set i det svenske Sigtuna og i Lund. Noget tyder således på, at møntfremstillingen i Aalborg måske var organiseret på samme måde som i disse byer, der var henholdsvis Sverige og Danmarks suverænt vigtigste møntbyer i 1000-tallet.

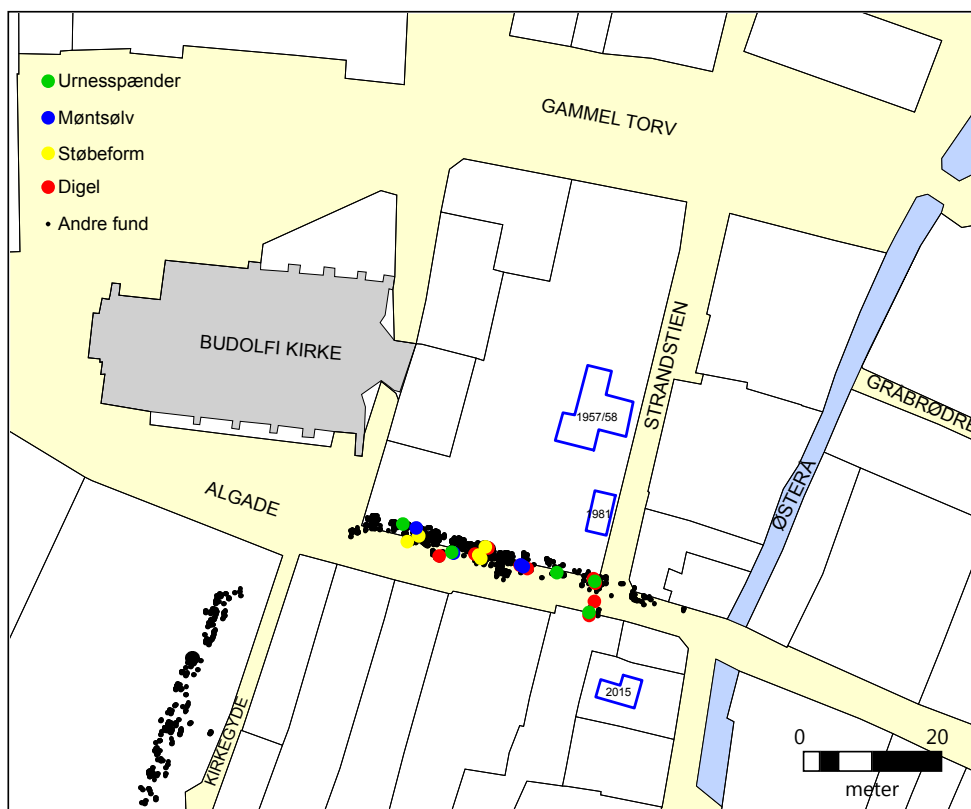
Kloaktracéet med fundene skar mestendels gennem datidens gadebelægninger af træplanker og særligt gennem vejens nordlige kant med en lille del af den tilstødende grund. De usædvanlige sølvfund kan således strengt taget være tabt på gaden. Som antyd det må det dog være mere oplagt, at forbinde møntsmedjen med de øvrige spor efter metalhåndværk. Så måske har møntsmedjen eller -smedjerne i slutningen af 1000-tallets Aalborg ligget lige nord for Algade, hvor der nu er parkeringsplads øst for Budolfi kirke. De nylige fund i 2015 på gadens sydside i Algade 33 viser dog, at denne side af gaden måske også skal medregnes i et større område med finere metalhåndværk med både smykke- og møntfremstilling på den vestlige bred af Østerå.

Afslutning

Det aktuelle område har på alle måder været helt central i den tidlige fase af byen. Åen har givet adgang til Limfjorden og søvejen, mens de fundne gaderester viser, at denne har været træbygget og af betydning allerede i 1000-tallet. Umiddelbart nord for området fandtes senere i middelalderen byens hjerte med torv og rådhus, mens der tæt vest for området lå en af byens ældste kirker, Budolfi. Kirken har sandsynligvis stået i en træud-

Rester af 1100-1200-tallets træveje i Algade set fra syd. I det kraftige tømmer forrest er der naglehuller efter vejens forsvundne plankebelægning. Plankerne har ligget på tværs af køreretningen ligesom på en bro. Vejens bredde har været mindre end ca. 4,5 meter. Målestokken er 40 cm.

gave allerede på tidspunktet, hvor den formodede møntsmedje ved Østerå var aktiv. Men hvad med selve bebyggelsen i dette meget centrale område, for slet ikke at tale om den ukendte gård, som kongen må have haft i byen? Har den på en eller måde haft en forbindelse til den samtidige Budolfi kirke og den nærliggende møntproduktion?

De beskedne rester af bygninger, der trods alt kendes fra de ret små udgravningsfelter i 1981 og 2015, samt også fra det aktuelle kloaktracé, synes ikke at adskille sig fra de øvrige bygningsrester, der kendes fra tiden i byen. Der er tale om træbyggede huse med gulve af jord, tørv eller ler. Så foreløbigt tyder intet på, at møntproduktionen er foregået ved et særskilt finere miljø, og en nær tilknytning til en royal base i byen kan ikke påvises. Måske skal der snarere skeles til mønternes naturlige og vigtige rolle i forbindelse med byens handel. Her er det jo meget passende med en møntproduktion, der ligger nær ved det, der i hvert fald senere blev byens handelscentrum. Endnu venter der altså mange spændende opdagelser fra denne ret ukendte periode i byen.

Placeringen af de omtalte fund fra 2017. Desuden er vist de ældre, omtalte udgravningsfelter i området. Baggrundskortet er et redigeret matrikelkort fra 1872.